

Mitáček, Jiří

Ziemovit Těšínský - generální převor řádu johanitů a slezský kníže

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1999, vol. 48, iss. C46, pp. [17]-40

ISBN 80-210-2518-2

ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102043>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIŘÍ MITÁČEK

ZIEMOVIT TĚŠÍNSKÝ – GENERÁLNÍ PŘEVOR ŘÁDU JOHANITŮ A SLEZSKÝ KNÍŽE

Těšínský kníže Ziemovit byl jedním z mladších synů těšínského knížete Kazimíra a Eufemie, dcery Trojdena I., knížete českého a sochačevského, a měl celkem osm sourozenců – čtyři bratry (Vladislava, Boleslava, Přemyslava a Jana) a čtyři sestry (Annu, Jolantu Helenu, Anežku a Alžbětu).¹ Kníže Kazimír se 18. února 1327 stal leníkem českého krále a po celý svůj život byl jeho předním dvořanem.² Svým postavením u dvora položil základ vzestupu svých synů – nejdříve Vladislava,³ po jeho náhlé smrti pak především Přemka, který se zařadil mezi nejvýznamnější postavy českých dějin poslední čtvrtiny 14. století.⁴

Ziemovit byl, jak bývalo u mladších synů běžné, stejně jako jeho bratři Boleslav a Jan,⁵ určen církevní kariéře. V pramenech jej zastihujeme teprve roku

¹ Jasiński, K.: *Rodowód Piastów Śląskich*, sv. III, Piastowie opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy, Wrocław 1977, s. 120–122, 135–147.

² Pustějovský, O.: *Schlesiens Übergang an die böhmische Krone*, Köln 1975, s. 221; *Historia Śląska*, Tom. I, Do roku 1763, Pod redakcją Karola Maleszyńskiego, Część I do połowy XIV. w., Wrocław 1960, s. 553 či Sláma, Fr.: *Dějiny Těšínska*, Praha 1889, s. 20.

³ Jasiński, K.: *Rodowód*, s. 136; Žáček, R.: *K úloze těšínských vévodů u dvora Karla IV. (Vladislav Těšínský)*, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, Řada C, 2/1995, s. 72–78.

⁴ Samostatně jeho osobě věnují pozornost Jasiński, K.: *Rodowód*, s. 140–142; týž: *Przemysław I. Noszak*, In: *Polski Słownik Biograficzny* 28/4, s. 736–737; Spyra, J.: *Těšínský kníže Přemyslav I.*, in: *Těšínsko* 1989/2, s. 5–8; Barciak, A. a kol.: *Książęta a księżna Górnego Śląska*, Katowice 1995, s. 102–105; či Žáček, R.: *K počátkům politické kariéry vévody Přemysla I. Těšínského*, Acta historica et museologica universitatis silesianae Opaviensis. Řada C, 3/1997, s. 44–53. Nejnověji pak velká monografie Paníč, I.: *Książę cieszyński Przemysław Noszak (ok 1332/1336–1440)*. Biografia polityczna, Cieszyn 1996.

⁵ Boleslav se stal roku 1349 vratislavským kanovníkem, posléze roku 1353 kaplanem císaře

1362, kdy vystupuje v listině již jako komtur johanitského řádu ve slezské Olešnici.⁶ I při odhadu, že došlo při udělení tohoto úřadu ke zvýhodnění jeho knížecího původu, musel být v té době již nejméně dvacetiletý. Datum jeho narození lze tedy odhadnout asi na léta 1339–1340.⁷ Datum jeho vstupu do řádu však neznáme.

Stejně tak můžeme pouze rámcově stanovit jeho nástup do hodnosti olešnického komtura. Jeho předchůdce Knecht z Haugvic, pozdější komtur ve slezském Týnci, vydává poslední listinu z titulu olešnického komtura 27. října 1359 a již 17. dubna 1361 je v listině jmenován jako komtur z Týnce.⁸ Ziemovita v Olešnici prameny zastihují poprvé až 18. března 1362, kdy je ve Vratislavi vydána listina o jeho při se strzelinskou a minsterberskou kněžnou Anežkou, která protiprávně zatěžovala poddané komendy.⁹ Malý počet písemných materiálů pro činnost Ziemovita v Olešnici je největší překážkou lepšího poznání jeho krátkého působení v tomto řádovém domě. Roku 1363 vydává pouze jedinou listinu, když 8. března společně s komturem z Týnce Knechtem z Haugvic postupuje olešnickému konventu na výživu tři lány ve vsi Jankowicze.¹⁰ Stejně tak v roce 1364 (30. září) vydává jednu jedinou listinu, kterou potvrzuje komturu ve Vratislavi Janu Očkovi koupi ročního platu 10 hřiven z příjmů olešnické komendy ze vsi Bryłow.¹¹ Bohatěji jsme informováni o jeho činnosti od roku 1365. Vedle potvrzení listin z 23. června 1365 týkajících se prodeje alodního statku Jankowice Hankovi, šoltysu v Psárech, a 21. června 1366, kdy témuž v Olešnici vysvědčuje, že z téhož statku byl následně odprodán olešnické komendě roční plat 2

Karla IV. Byl také proboštem kostela Všech svatých v Praze, více viz J a s i ň s k i , K.: *Rodowód*, s. 139. O Janu víme pouze, že byl klerikem vratislavské diecéze, viz J a s i ň s k i , K.: *Rodowód*, s. 139.

- 6 *Státní ústřední archiv v Praze. Archiv velkopřevorství maltéžského* (SÚA Praha, AVM) č. 788.
- 7 J a s i ň s k i , K.: *Rodowód*, s. 145.
- 8 SÚA Praha, AVM č. 787 a č. 643.
- 9 SÚA Praha, AVM č. 788. Spor se týkal osmi krav, které nechala kněžna odejmout obyvatelům johanitské vsi Brozec, podle práva vybírat dle potřeby jako paní strzelinské oblasti dávky na dobytku, obilí či penězích. Tato listina, společně s listinou Knechta z Haugvic z 17. dubna 1361, podporuje hypotézu, objevující se především ve starší literatuře, o Ziemovitově nástupu v Olešnici již roku 1361. Listina obsahuje insert listiny vratislavského oficiála Jakuba Engelgera ze 20. listopadu 1361, ve které jsou napomínáni plebáni ve Krzelkowě a Osině, aby pod trestem exkomunikace přiměli kněžnu zmíněné krávy navrátit.
- 10 SÚA Praha, AVM č. 790. Tyto tři lány získal konvent po smrti spolubratra Tamma, za kterého musel nejdříve ale zaplatit 44 hřiven dluhů.
- 11 Sto hřiven získaných z prodeje bylo určeno na koupi alodního statku ve vsi Niemin od muže řeč. Gausek. Tento prodej pak 18. listopadu 1365 potvrdil dcerám zmíněného Gauska kníže Ludvík Břežský a Olavský. Tato listina podrobnou formou uvádí výčet jednotlivých příslušenství, které jsou se statkem prodávány, a které jsou zde uváděny ve větším rozsahu, počítajíc v to i povinnosti knížeti v případě potřeby postavit jednoho jízdního lučištníka, viz SÚA Praha, AVM č. 793.

hřiven,¹² vystupuje především od podzimu roku 1365 v obnoveném sporu s kněžnou Anežkou. Konflikt vznikl poté, co její služebník Jindřich řečený Wusthube protiprávně zasáhl proti poddaným komendy ze vsí Brožec – šoltysí Jachníkovi a Petru Raškovi, a Kowałow – Janu, synu tamního šoltysy. Spor se tentokráte dostal až k vratislavskému biskupu Přeclavovi, který jeho rozsouzením pověřil svého oficiála Petra z Opole.¹³ Ten nařídil, aby kněžna a její služebník pod trestem exkomunikace do tří dnů propustili šoltysy Jachníka, který byl vězněn, a do tří týdnů vrátili či uhradili koně odvedené dvěma dalším jmenovaným.¹⁴ Definitivní řešení sporu však přinesl teprve rok 1367. V jeho závěru jsou vydány dvě listiny, obě shodně datované 3. prosince 1367. První listina je vydána ve Wiazowu a kněžna Anežka se v ní zavazuje Ziemovitovi a olešnickým johanitům, že již nadále nebude protiprávně zatěžovat poddané komendy v jejich vsích Brožec, Kowałow a Jutrzyňa, pokud zde nedojdou úhony knížecí práva.¹⁵ Ve druhé listině, vydané ve Vratislavi, tamní kanovník a oficiál vratislavského biskupa Jakub Engelgerův na žádost kněžny Anežky a olešnické komendy v čele s komturem Ziemovitem zlistiňuje dohodu obou stran, uzavřenou 2. prosince ve Wiazowu, o ukončení všeho nepřátelství mezi jmenovanými stranami, k čemuž se obě strany zavazují pod trestem exkomunikace.¹⁶ Kněžna navíc pro případ porušení dohody slibuje do budoucna pod trestem pùhonu případné škody komendě vždy do 14 dnů nahradit.

Tyto listiny jsou poslední, ve kterých zastihujeme Ziemovita jako olešnického komtura. Téměř na čtyři léta se zcela vytrácí z pramenů a nemáme o něm z této doby jedinou zprávu. V tomto období se řád johanitů, stejně jako i němečtí rytíři, dostal pod velký tlak ze strany kurie a zvláště papeže Urbana V., známého svými snahami o oživení myšlenky křížových výprav. Papež se poté, co se po dlouhém naléhání rozhodl opět přenést sídlo Svatého stolce do Říma, dostal v Itálii do značných potíží pro řádění tlup žoldnéřů a jeho tíseň dolehla i na johanity.¹⁷ V papežské listině vypisující desátky na podporu tažení císaře Karla IV. proti již zmíněným nepřátelům papeže v Itálii z 21. října 1366, jsou johanité, kteří „...*contra hostes fidei christiane exponunt...*“, od placení osvobozeni.¹⁸ Ale již 7. listopadu papež pověřil svého kaplana a kanovníka v Lutychu

12 SÚA Praha, AVM č. 792 a 794. Statek v Jankovicích čítal 5 a 1/4 lánu a řečený šoltys za něj johanitům zaplatil 130 hřiven. Za následně kupovaný roční plat pak olešnická komenda zaplatila 16 hřiven.

13 Toto pověření vydané 13. srpna 1365 je inzerováno v listině zveřejňující jeho rozhodnutí.

14 SÚA Praha, AVM č. 791.

15 SÚA Praha, AVM č. 795.

16 SÚA Praha, AVM č. 796.

17 P a u l e r , R.: *Die deutschen Könige und Italien im 14. Jahrhundert: Vom Heinrich VII. bis Karl IV.*, Darmstadt 1997, s. 216; S p ě v á č e k , J.: *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 57 či F i a l a , Z.: *Předhusitské Čechy 1310–1419*, Praha 1968, s. 171–173.

18 *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* (MVB), sv. III., *Acta Urbani V. pont. Rom. 1362–1370*, Ed. Jenšovský, B., Praha 1944, č. 759, s. 474. Celý text listiny viz

Bertranda de Macello, kterého jmenoval nunciem, aby navzdory exempci po johanitech i německých rytířích požadoval dobrovolnou pomoc „...*peccuniale seu militare*...“.¹⁹ Dne 1. února 1367 nuncius Bertrand de Macello přímo nařizuje johanitům v české i říšských provinciích, aby do soboty Laetare (28. března) sesbírali desátek ze všech svých požitků, důchodů a výnosů církevních beneficií, anebo postavili k boji do 15 dnů od oznámení zbrojný lid na pomoc císaři Karlu táhnoucímu do Itálie.²⁰ Přímo reakci johanitů nám prameny bohužel nezachovali. Víme však, že zatímco němečtí rytíři již 21. února přislíbili vyslat císaři namísto desátků 25 rytířů a 25 zbrojnošů,²¹ johanitům podobnou pomoc zapovídalo nařízení řádových statut, přijaté krátce předtím na generální kapitule konané v Avignonu roku 1366, zakazující jim účast na světských bojích v Evropě.²² Sběr desátku se neúměrně protahoval a Bertranda de Macello, který se vrátil ke kurii, nahradil v hodnosti papežského nuncia probošt kostela v Nîmes Petr z Calais. Jeho úkolem bylo dokončit výběr desátku do svátku Nanebevzetí P. Marie (15. srpna).²³ Dne 17. listopadu vydal, podobně jako papež, listinu nabízející opět oběma řádům možnost poskytnout Karlu IV. místo desátků jinou ekvivalentní pomoc.²⁴ Z dalších výzev na zaplacení desátků ze dne 21. prosince 1367 i placení zvláštního jednorozhodního desátku, vypsánoho 2. listopadu 1368 ve všech Karlových zemích papežem po návratu do Říma na úhradu výloh tažení do Itálie, jsou ale johanité již opětovně vyňati.²⁵ V té době již císař pobýval v Itálii, kam odjel již na jaře 1368 a zdržel se zde až do srpna 1369.²⁶ Čeští johanité nakonec přece zaplatili a suma jimi odvedená měla být dokonce společně s královskými desátky největší. Píše se o celkem 330 kopách grošů či o 1000 florenech.²⁷ Ty měl generální převor Jan ze Zvířetic složit u benátského dóžete,

Nováček, A.: *Copialbuch des apost. Nuntius Bertrand de Macello 1366–1368*. In: Věstník královské české společnosti nauk. 1895/č. XVII, č. 1, s. 4–9. Johanité byli placeni papežských desátků zproštění již v privilegii z roku 1113, viz Waldstein – Wartenberg, B.: *Rechtsgeschichte des Malteserordens*, Wien – München 1961, s. 26 či Hiestand, R.: *Anfänge der Johanniter*. In: *Die Ritterorden Europas*. Hrsg. Fleckenstein, J. und Hellmann, M., Sigmaringen 1980, s. 50–53; srov. Krofta, K.: *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské VI.*, ČČH 7, 1908, s. 19.

- 19 MVB III č. 787, s. 489; Nováček, A.: *c. d.*, č. 6, s. 15–17.
- 20 Nováček, A.: *Copidbuch*, č. 19, s. 30–31. Obdobnou listinu vydal i pro řád německých rytířů, viz týž: *c. d.*, č. 20, s. 32.
- 21 Nováček, A.: *Copidbuch*, č. 23, s. 34–35.
- 22 Waldstein – Wartenberg, B.: *Rechtsgeschichte*, s. 103.
- 23 Krofta, K.: *c. d.*, s. 180.
- 24 MVB III č. 904, s. 562 a č. 905, s. 563.
- 25 MVB III č. 920, s. 575 a č. 1027, s. 649.
- 26 Nejpodrobněji viz Pirchan, G.: *Italien und Karl IV. in der Zeit seiner zweiter Romfahrt*, sv. I, II, Prag 1932. Nověji především Pauler, R.: *c. d.*, s. 218–223; Spěváček, J.: *Václav IV.*, s. 60–61 či Kavka, F.: *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika*, sv. II, Praha 1993, s. 45, 50–52, 55, 65–97.
- 27 První údaj uvádí Fejfara, M. M.: *Aus dem Pantheon der Geschichte des hohen sou-*

aby je posléze císař použil jako součást sumy 4000 florenů, poskytnutým pánům z Mantovy na obnovu popleněného města Seraglie.²⁸

Uprostřed kuriální kampaně, kdy byli johanité neustále stíháni žádostmi o finanční pomoc, se zmíněný Jan ze Zvířetic počátkem roku 1371 odvrací od věcí světských a vydává v druhé polovině ledna 1371 (18., 20. a 25. ledna) několik listin, které jsou interpretovány jako jeho závěť a zajištění věcí posmrtných.²⁹ Někdy krátce po vydání poslední z nich patrně umírá.³⁰ Za této situace se po dlouhé odmlce objevuje v pramenech opět i Ziemovit. Dne 23. června 1371 jako *locumtenens per Boemiam* prezentuje nového řádového plebána do Strakonice.³¹ Po nástupu nového papeže Řehoře XI. po řádu sice nebyl žádán desátek vypsáný 5. července 1371,³² ale bylo na něm vymáháno zaplacení dobrovolné daně duchovenstva vypsané ještě Urbanem V. dne 17. července 1369, a dotkl se jej také desátek vypsáný Řehořem XI. dne 6. dubna 1372 na termíny svátku Všech svatých 1372 (1. listopad) a velikonoce 1373 (17. dubna) na podporu boje proti Barnabovi Viscontimu.³³ Tato papežská listina sice obsahuje obvyklou johanitskou exempci, ale záhy ji následovalo nařízení novému papežskému nunciovi, kleriku papežské komory a kantoru xantenského kostela Eliáša de Vodronio, vydané 28. dubna 1372, aby byl tento desátek vymáhán i od johanitů a německých rytířů.³⁴ V této době již na pozadí neustálých požadavků kurie probíhal spor o obsazení místa českého generálního převora. Dne 14. března 1372 vydal papež v Avignonu listinu, ve které nařizuje pasovskému oficiálu, aby uvedl Hessa von Schlegelholz do úřadu českého generálního převora, který je uprázdněn smrtí Jana ze Zvířetic, a který „...*Simonicus de Testhino, frater dicti hospitalis, ..., impedit minus iuste...*“³⁵ aby uvedením téhož Hessa do úřadu a správy

veränen Johanniter- Ritter- Orden, Nikolsburg 1882, s. 100. Druhý údaj přináší ve své práci P i r c h a n , G.: *Italien*, sv. I, s. 432; sv. II, s. 237. Oba údaje mezi sebou však nekorespondují, vzhledem k tomu, že převodní poměr v této době mohl být asi 1 floren = 15 grošů (tedy 1000 florenů činí 250 kop grošů a naopak 330 kop grošů je 1320 florenů), viz G r a u s , Fr.: *Chudina městská v době předhusitské*, Praha 1949, s. 182 či E m l e r , J.: *O stavu rytířského řádu sv. Jana Křtitele v Čechách r. 1373*, in: *Zprávy o zasedání král. české společnosti nauk v Praze, 1877/4*, s. 193.

- 28 P i r c h a n , G.: *Italien*, sv. I, s. 432; sv. II, s. 237.
- 29 SÚA Praha, AVM č. 2233, č. 2836, č. 2820 a č. 2516. Srov. F e y f a r , M. M.: *c. d.*, s. 100.
- 30 Jako o mrtvém o něm mluví listina ze 14. března 1372, viz MVB IV/1 *Acta Gregorii XI. pont. Rom. 1370–1378*, Ed. Stloukal, K., Praha 1949, č. 413, s. 230–231.
- 31 *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiocesim* (LC), sv. II, *Ab a. 1367 usque a. 1373*, Ed. Tingl, A. F., Praha 1868, s. 53.
- 32 MVB IV/1 č. 210, s. 124.
- 33 MVB III č. 1133, s. 742 a MVB IV/1 č. 450, s. 257, č. 452., s. 258–259, č. 453, s. 259. Srov. Krofta, K.: *Kurie*, s. 184.
- 34 MVB IV č. 463, s. 268–269, č. 465, s. 269–270.
- 35 Zde patrně neznalostí či omylem pisáře došlo k záměně hlásek slov SIMOVITUS A SIMONICUS.

provincie zůstala zachována autorita apoštolské stolice.³⁶ Následně pak 19. dubna papež oznamuje císaři Karlu IV., že nemůže vyhovět jeho přání („...*non poteramus satisfacere votis tuis...*“), a proto píše řádovému velmistru Raymundu Berengarovi, aby celou záležitost uzavřel.³⁷ Tomu je adresována papežská listina vydaná taktéž 19. dubna, ve které se mu nařizuje provedení nápravy ve věci českého převorství a jmenování nového generálního převora namísto Ziemovita.³⁸ Obě listiny naznačují, že Ziemovit si mohl být jist podporou Karla IV. a byl chápán jako „jeho člověk“. Jako argument proti Hessovi bývá uváděn především jeho cizozemský původ.³⁹ Také nelze nebrat v potaz momentální sílící vlivné postavení Ziemovitova bratra Přemka, předního Karlova diplomata.⁴⁰ Nastala tedy patová situace a celá věc se táhla ještě dlouhou dobu.

V papežských listinách jméno představeného české řádové provincie v této době chybí. V listině ze 2. července 1372, kde papež nařizuje pražskému arcibiskupovi, aby zajistil jistému Půtovi ze Zálesí kleriku pražské diecéze, který si z podání komtura a konventu v Manětíně činí nároky stran církevního benefícia, jiné beneficium z podání převora, je představený českého převorství pouze titulován a nikoliv jmenován.⁴¹ Ziemovit zatím plnil povinnosti správy provincie z provizorního titulu *locumtenens prioratus Boemie* či poněkud neobvyklého *provincialis ordinis sancti Johannis Jerosolimitani in prioratu Boemie*. Tento titul se objevuje v listině z 15. května 1373 vydané v Brně, ve které Ziemovit žádá olomouckého biskupa Jana ze Středy o zaštitění rozhodnutí učiněného ve sporu starobrněnských johanitů s klášterem cisterciáček taktéž na Starém Brně o desátky z pole mezi vesnicemi Královo Pole a Manice.⁴² Spor byl ještě staršího data, neboť již 27. dubna 1372 nařizoval v Brně papežský legát a alexandrijský patriarcha Jan olomouckému oficiálovi, aby byl nápomocen starobrněnskému komturu Řemdichovi a johanitskému špitálu na Starém Brně, protože jsou od nich neoprávněně vymáhány desátky a jsou i jinak obtěžováni.⁴³ Spor rozhodovali oběma stranami ustanovení rozhodčí. Za johanity brněnští měšťané Jan, Anselm a Walter řeč. Dalík a za cisterciácky brněnští kanovníci Mikuláš a

36 MVB IV/1 č. 413, s. 230–231.

37 MVB IV/1 č. 456, s. 262.

38 MVB IV/1 č. 457, s. 262–263.

39 Delaville le Roulx, J.: *Les Hospitaliers a Rhodes jusqu'a la mort de Philibert de Naillac (1310–1421)*, Paris 1913, 172–172, 219; nověji Luttrell, A.: *The Hospitaliers Province of Alamania to 1428*, in: *Ritterorden und religion – politische, soziale und wirtschaftliche Verbindungen im Mittelalter. Colloquia Torunensia* 8, Toruň 1995, s. 32.

40 Ten právě vedl jednání o sňatku mladšího císařova syna Zikmunda s některou s uherských princezen, viz K a v k a, F.: *Vláda*, sv. II, s. 133–138 či S p ě v á č e k, J.: *Václav IV.*, s. 73–74.

41 MVB IV/1 č. 506, s. 291–292.

42 *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, sv. X (1367–1375), Ed. Brandl, V., Brünn 1878, č. 190, s. 213.

43 SÚA Praha, AVM č. 1971.

Jan. Jejich rozhodnutí, které bylo zlistiněno 25. července 1373, přisoudilo sporné pole ke vsi Manice a tím desátky z něj starobrněnskému klášteřu a dalo právo na stranu abatyše Perchty a cisterciáček.⁴⁴ Toto rozhodnutí posléze stvrdil 4. ledna 1374 i biskup Jan ze Středy.⁴⁵

V průběhu roku 1373 však zatím došlo k vůbec největšímu zásahu kurie do záležitostí řádu. Již od svého zvolení dne 30. prosince 1370 proklamoval papež Řehoř XI. jako jeden z hlavních cílů svého pontifikátu křížové tažení proti Turkům.⁴⁶ V rámci velké aktivity kurie vyvíjené v tomto směru bylo vydáno již 10. února 1373 nařízení arcibiskupu Janu Očkovi z Vlašimi, provést do jednoho měsíce od obdržení listu vizitaci všech majetků a stavu řádu sv. Jana Jeruzalémského v pražské diecézi, aby byl papež o osobách a prostředcích tohoto řádu plně informován, neboť si přeje nápravu stavu řádu, který, jak je uváděno, upadá duchovně i co do statků.⁴⁷ Provedením vizitace pak arcibiskup pověřil svého generálního vikáře Borše, arcijáhna bechyňského, který postupně navštěvoval řádové domy v pražské diecézi.⁴⁸ Provázel jej také tehdy ještě veřejný notář Jan z Pomuku, který výpovědi dotazovaných zaznamenával a 12. srpna 1373 v Praze je pak sepsal ve formě veřejné listiny. Asi o měsíc později, jak nasvědčuje poznámka na rubu posledního listu nad adresou papeži, tedy 13. října, byl s výsledky vizitace seznámen arcibiskup, který měl nařizeno opatřit její text svou pečeti a po důvěryhodném poslu nechat doručit ke kurii.⁴⁹

V ovzduší probíhající vizitace johanité částečně podlehlí tlaku, který na ně kurie vyvíjela. Již 24. února 1373 pražský komtur Pešlín jménem johanitů pražské církevní provincie slibuje Janu zv. Kantor z Litomyšle, děkanu od sv. Apolináře v Praze a zvláštnímu subkolektoru papežských desátek, že johanité složí

44 CDM X č. 198, s. 218–219.

45 CDM X č. 214, s. 231.

46 Alberti, P.: *Papežové, sv. IV/5, Od Bonifáce VIII. do Sixta IV. (R. 1294–1484)*, Přerov 1941, s. 128.

47 MVB IV/1 č. 634a, s. 360–361. Celý text listiny viz Novotný, V.: *Inquisitio domorum hospitalis s. Johannis Hierosolimitani per Pragensem archidiocesim facta anno 1373*, Historický archiv V, Praha 1900, s. 19–20. Řád byl kritizován již Innocencem VI., který upozorňoval především na zneužívání výsad a bohatých důchodů, které řád obdržel od církve a štedrostí bohatých a zbožných jednotlivců. Řád je napomínán doslova z rozmařilého života a je vyzván k větší aktivitě ve smyslu myšlenek, které mu daly vzniknout. Papež dokonce sáhl i k výhrůžce, že nebude-li řád plnit své povinnosti, budou mu odebrány majetky, které mu připadly po templářích, a použity ke vzniku nového řádu, který by své povinnosti plnil lépe, viz Novotný, V.: *Inquisitio*, s. 8–10.

48 Zjišťoval zde jméno, příjmi a věk komtura (či jiného představeného), stejně tak i všech přítomných bratří, dále roční příjmy a výdaje jednotlivých domů (obojí uvedeno v kopách grošů a často i florenech), mnohdy ve velmi podrobných položkách. Vizitátoři měli zvláště za úkol zjišťovat, za co by se daly důchody a statky ročně vysadit a pronajmout, pokud by v řádových domech zůstali pouze kněží a jiné k boží službě potřebné osoby a rytíři a další světské osoby by se odebrali pryč. Dotazování pak nebyli pouze členové řádu, ale i jejich služebníci, správci a jiné osoby. Celý text vizitace viz již zmíněný Novotný, V.: *Inquisitio*.

49 Tamtéž, s. 17, 20.

namísto desátku do tří měsíců sumu celkem 400 florenů.⁵⁰ O rok později, 1. března 1374, pak byli johanité zproštěni placení jednoročního desátku z 15. dubna 1372, který byl od nich dosud vymáhán.⁵¹

Ziemovit dosud očekával své potvrzení ve funkci a ještě 18. července 1373 v Olešnici potvrzuje prodej dvou platů ve vsi Kłosow jako *locumtenens prioratus Boemie*.⁵² Teprve 8. listopadu 1373 je v papežské listině, povolující nošení oltáře, poprvé titulován jako *prior hospitalis s. Johannis Jerosolimitani in Boemia*.⁵³

Po svém uznání ve funkci pobýval Ziemovit ve Slezsku. Zde 20. května 1374 potvrzuje insert listiny komtura Beneše z Týnce o prodeji rychty v Glivicích ze 16. srpna 1369,⁵⁴ a je zde ještě 30. září, kdy v Olešnici vydává vřatislavskému komturu Janu Očkovi potvrzení o koupi 5 hřiven ročního platu z olešnické komendy.⁵⁵ Poté však již Slezsko opouští a 6. října jej zastihujeme v Praze, kde prezentuje nového plebána k řádovému kostelu v Kadani.⁵⁶ V Praze setrval patrně celou zimu, neboť zde je 24. ledna 1375, kdy v konventu u P. Marie u paty mostu v Praze vydává potvrzení několika platů určených na výživu bratří pražské komendy.⁵⁷ Na jaře opět odjíždí do Slezska, kde již 9. března 1375 vydává listinu.⁵⁸ Kdy a zda Slezsko během roku opustil, nevíme. V pramenech se opětovně objevuje teprve na podzim, když 4. listopadu vydává listinu opět v Oleš-

50 T a d r a , F.: *Soudní akta konsistoře pražské* (Tadra, Soudní akta), sv. I. (1373–1380), Historický archiv 1, Praha 1893, č. 53, s. 11. Stejnou dohodu uzavřeli o dva měsíce později na sumu 200 florenů i němečtí rytíři, viz tamtéž, č. 115, s. 23.

51 MVB IV/2. Praha 1953, č. 795, s. 454.

52 Prodej se týkal 8 1/2 hřiven z kostela a 1/2 hřivny z krčmy, viz SÚA Praha, AVM č. 801.

53 MVB IV/2 č. 760, s. 428.

54 Tuto rychtu prodávala šoltyska Petruše jistému Mikuláši Langovi, viz SÚA Praha, AVM č. 649, insert listiny viz č. 646.

55 Vřatislavský komtur zaplatil 50 hřiven, za které měl být koupen alodní statek Niemil od jistého Guntzela z Borsnitz, viz SÚA Praha, AVM č. 1717.

56 LC III et IV A. 1373 *usque ad a. 1390*, Ed. Emler, J., Praha 1870, s. 21.

57 Jedná se především o platy z několika okolních řádových vsí, jmenovitě Lešan (26 kop), Velenky (25 kop a 9 parvů), Běsno (4 kopy bez jednoho groše), Brda (u Manětína – 19 kop), Pšova (2 kopy), Lhoty u Varvažova s krčmou (11 kop) a Oskořínka (6 kop). Dále 6 kop a 16 grošů z lázní a sladoven v maltéžské jurisdikci ve městě a uváděny jsou i další platy dále nerozváděné, viz SÚA Praha, AVM č. 2240. Podrobnější výčet platů ve městě přináší urbář z téhož roku dochovaný v kopiích z roku 1580, který navíc zmiňuje i další platy z vesnic Velký a Malý Jeseník (24 kop), viz *Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze*, 47/1939, s. 46. Celkové shrnutí viz S v o b o d a , M.: *Pozemková držba pražské komendy johanitů a její sekvestrace v 15. století*, in: *Historia 97. Celostátní studentská vědecká konference*, Brno 3.–5. prosince 1997, Brno 1998, s. 89–90

58 Šlo o koupi 5 1/4 svobodné dědiny a 5 3/4 poplatného lánu se vším příslušenstvím ve vsi Niemil za sumu 250 hřiven pražských grošů od knížete Ludvíka Břežského a Olavského. Kníže si však ponechával práva a služebnosti z těchto pozemků, viz SÚA Praha, AVM č. 805.

nici, kde potvrzuje převoru olešnického kostela Janu z Grotkowa koupí 1 hřivny ročního platu na výživu komendy.⁵⁹

Koncem roku 1375 do Čech dorazila listina, důležitá jak z hlediska celořádo- vých dějin a poznání řádové struktury, tak i začlenění české řádové provincie do ní. Dne 8. prosince 1375 papež v Avignonu vyhláší velkou kampaň proti Turkům.⁶⁰ Výprava měla směřovat na východ, kde „trpí císařství Bulharské, království Srbské a jiné křesťanské uzemí“ krvavými nájezdy a také město Konstantinopol a jeho císař jsou tísněni Turky. Tažení bylo stanoveno na jaro roku 1377, během jehož měsíce března se měl zbrojný lid shromáždit v zemích království Sicilského, nebo Benátkách či Janově. Česká provincie jmenovitě měla vyslat 18 řádových bratří se stejným počtem zbrojnošů.⁶¹ O míře přímé účasti českých johanitů na tomto tažení, či jiné reakci na tuto výzvu se nám prameny ale nezmiňují.

Ziemovit se v pramenech objevuje teprve 22. července 1376, kdy prezentuje nového plebána k farnímu domu v Hersfeldu a pobývá v Praze patrně po celé léto, neboť jej zde zastihujeme ještě 1. října, kdy opět prezentuje nové plebány k domům v Žitavě a opětovně v Hersfeldu.⁶² Poté odjíždí na zimu do Slezska a 14. prosince jej nacházíme v Břehu, kde uzavírá dohodu s tamní městskou radou o obnově břežské školy.⁶³

Na rok 1377 byla avizována již zmíněná kruciáta a s tím korespondovala i zvýšená aktivita kurie. Papež Řehoř XI. dne 1. března vypisuje pro český a německý převorát zvláštní desátek ve výši 60 tisíc florenů na boj s Turky.⁶⁴ Jeho sběrem byl pověřen jako řádový kolektor Hesso von Schelgelholz, nyní již komtur ve Freiburgu. S výběrem však byli patrně obtíženi. Již 21. května 1377 papež vydává v Anagni listinu, ve které povoluje Ziemovitovi, aby komenda v Olešnici byla na deset let osvobozena ode všech povinností a platů, pro svůj velmi špatný stav.⁶⁵ Nejenom špatný stav některých domů, ale i přímá nechuť

59 SÚA Praha, AVM č. 804.

60 MVB IV/2 č. 1092, s. 617–618.

61 Delaville le Roulx, J.: *Les Hospitaliers*, s. 189 či nověji Luttrell, A.: *The Hospitallers at Rhodes. 1306–1421*, in: *A history of the Crusades*, kap. VIII, Wisconsin 1973, s. 31 uvádějí počet 32 bratří, což představuje součet se 14 rytíři německého převorátu. Novotný, V.: *Inquisitio*, s. 11 uvádí chybně dokonce 38 bratří, což by českou provincii zařadilo mezi největší a nejbohatší převoráty vůbec. Jde však o převzatou chybu ze starších prací, na kterou upozorňuje již Delaville le Roulx, J.: *Les Hospitaliers*, s. 188, pozn. 2.

62 LC III et IV s. 55 a 58.

63 Úmluva zněla, že komtuři ze Zawadna a Vratislavi přispějí 30 hřivnami pražských grošů na obnovu školy, za což břežský komtur získá právo prezentovat školního rektora a sakristiána, viz SÚA Praha, AVM č. 549.

64 MVB IV/2 č. 1164, s. 663–664. Listina se zmiňuje i o chystané výpravě. Říká se v ní, že toho jara pět set bratří řádu sv. Jana Jeruzalémského, se stejným počtem zbrojnošů, zamíří na východ.

65 MVB IV/2 č. 1189, s. 678.

platit byla překážkou rychlého vybrání peněz, jak nasvědčuje další listina vydaná papežem v Anagni 30. června 1377.⁶⁶ Papež v ní nařizuje oficiálům vratislavského biskupa, aby od komturů a bratří české provincie, shromážděných společně s generálním převorem na provinciální kapitule v Opavě, vybrali pod trestem exkomunikace ustanovené tallie na pomoc věrných uzemí v Orientě, utlačovaných Turky a jinými nepřáteli, neboť jmenovaní bratři tyto tallie odmítají zaplatit.⁶⁷ O přesném datu konání a dalším přímém dopadu na život provincie v případě zmíněné provinciální kapituly nic více nevíme. Dne 5. srpna 1377 je již Ziemovit prokazatelně opět v Praze, kde prezentuje nového plebána ke kostelu ve vsi Lipany.⁶⁸ Poté odjíždí zpět do Slezska. Tady vydává do konce roku několik listin. Poprvé je zde zmíněn v listině knížete Bolka Minsterberského z 29. září 1377 o připojení statku Piława ke komendě v Týnci.⁶⁹ Poté se již objevuje v Olešnici. Zde vydává 4. října listinu a zastihujeme jej zde až do konce roku.⁷⁰ Jmenovitě na Ziemovitovo přání kníže Ludvík Břežský povolil olešnické komendě listinou ze 12. října vysazení veškeré orné půdy, vyjma 4 lánů zůstávajících komendě, a založit zde novou vesnici stejného jména.⁷¹ Ziemovit pak 15. října listinou v Olešnici zákupným právem vysazuje celkem 17 lánů náležejících komendě.⁷² Počátkem roku 1378 pobýval Ziemovit stále ve Slezsku. Dne 8. ledna 1378 v Žorách společně se svým bratrem Přemkem potvrzují z titulu knížat těšínských Janu Staršímu a Janu Mladšímu vévodům opavským a ratibořským, že jim zastavené město Žory a ves Pavlovice mohou být kdykoliv ze zástavy vyplaceny.⁷³ Následně však odjel do Prahy, kde 5. a 13. března prezentuje nové plebány k farním domům u sv. Víta v Mladé Boleslavi a v Kadani, a setrval zde pravděpodobně po celé jaro a léto roku 1378, neboť jej zde

66 MVB IV/2 č. 1198, s. 682–683.

67 Tallie byli jedním z platů pravidelně odcházejícím velmistroví na Rhodos, více viz Waldstein – Wartenberg, B.: *Rechtsgeschichte*, s. 114–115 či Luttrell, A.: *The Hospitallers Accounts for 1373/74 and 1374/75: an aragones text*, in: *Publicacions de la Universitat autonoma de Barcelona, Medievalia 7*, 1987, s. 85–89.

68 LC III et IV s. 77.

69 Statek získali johanité se všemi knížecími právy a soudní pravomocí, vyňatou knížecím fojtům, viz SÚA Praha, AVM č. 650.

70 Potvrzuje prodej 1/2 hřivny ročního platu z krčmy v Klosowě krčmářem Janem řeč. Gebner prokurátoru olešnického kostela br. Henzlínovi Vitrikovi, viz SÚA Praha, AVM č. 808.

71 Komenda měla z vesnice pobírat důchody, mít zde soudní pravomoc (vyjma záležitostí knížecích leníků a krádeží nad 10 hřiven, kdy k soudnímu zasedání musel být přivolán i zemský fojt). Ze soudu měl knížeti odcházet třetí peníz. U vesnice mohla být zřízena rychta, 2 krčmy, masný, pekařský a krejčovský krám apod., viz SÚA Praha, AVM č. 807.

72 Šlo o 3 lány u rychty v Olešnici, která měla s příslušenstvím a třetím penízem z rychty náležet šoltysu v Czeslocích Mikuláši a jeho dědicům za odvod 12 liber pepře ročně. Zbylých 14 lánů se vysazuje za 1 hřivnu ročně z lánu, odváděnou komturu společně s dávkami v obilí. Rychtář navíc měl odvádět olešnickému faráři 1/2 hřivny ročně, viz SÚA Praha, AVM č. 806.

73 *Codex diplomaticus Silesiae* (CDS), sv. VI, Ed. Wattenbach, W., Grünhagen, C., Wroclaw 1865, s. 13.

zastihujeme i 4. srpna, kdy opět prezentuje nového plebána, tentokráte ke sv. Prokopu v Újezdě pod Petřínem.⁷⁴ Žil tedy v přímém kontaktu s událostmi toho roku.

Dne 27. března 1378 totiž umírá hlava západní církve papež Řehoř XI. Dramatická volba nového papeže Urbana VI. 8. dubna a jeho nesmlouvavý vstup do úřadu, který vedl po několika rušných měsících až k vyhlášení nelegitimnosti jeho volby 2. srpna a volbě protipapeže Klimenta VII. ve Fondi 20. září, započali období, které již jeho současníci nazvali velké schisma.⁷⁵ Uprostřed stále se prohlubujícího rozkolu a vytváření dvou proti sobě stojících táborů příznivců obou papežů pak v Praze 29. listopadu 1378 náhle umírá císař Karel IV. Ačkoliv v posledních dnech svého života formuloval svou politickou koncepci a vyslovil se pro právoplatnost Urbana VI., nemohl již jeho stranu podpořit vahou své nepochybné autority.⁷⁶ Ani razantní nástup jeho syna Václava IV., jehož kroky neomylně vedli zkušeni rádcové vybraní ještě Karlem IV., nemohly znamenat rozhodující vítězství strany Urbana VI.⁷⁷ Jejich velkou aktivitou, která na

⁷⁴ LC III et IV s. 86 a 96.

⁷⁵ Velmi podrobně se otázkou konkláve a následných událostí zabývá Steinherz, S.: *Das Schisma von 1378 und Haltung Karls IV.*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (MIÖG), 21/1900, s. 599 – 605; či Dvořák, R.: *Církevní politika krále Václava v prvních letech vlády jeho v Němcích (1378 – 1381)*, Sborník historický (SH) 2, 1884, s. 69–70. O osobě Urbana VI. po jeho zvolení viz Franzen, A.: *Malé církevní dějiny*, Praha 1992², s. 165–166. Z větších prací podávají přehledně základní informace o vypuknutí schismatu Kavka, F.: *Vláda*, s. 225–226, 236–237; nebo Spěváček, J.: *Karel IV. Život a dílo*, Praha 1979, s. 474–475.

⁷⁶ Otázka Karlova urbanovství a jeho nezvratnosti je stále diskutována. Jeho politikou a postojem se zabýval již Holinka, R.: *Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI.. Studie z dějin velikého schismatu západního*, Spisy filozofické fakulty university Komenského v Bratislavě, č. XIV., Bratislava 1933, s. 24–25, který vznášel pochybnosti, zda bylo Karlovo urbanovství nezvratné. Bartoš, F. M.: *Čechy v době Husově. 1378 – 1415*, České dějiny II/6, Praha 1947, s. 14–16, upozorňuje především na Karlovu dlouhodobou snahu vymanit kurii z vlivu francouzského dvora a trvale ji přesídlit zpět do Říma. Spěváček, J.: *Karel IV.*, s. 476–477, 479, mluví přímo o konfliktu v jeho politice profrancouzského zaměření a současné tvrdošijné orientace na římské papežství. Považuje tuto linii za politicko takticky chybnou a naznačuje, že právě tento rozpor byl příčinou pozdějších konfliktních situací, do kterých se během své vlády dostával Václav IV., viz Spěváček, J.: *Václav IV...*, s. 111. Kavka, F.: *Vláda*, s. 236, 238–239, taktéž upozorňuje na konflikt v Karlově politice, obhajuje ale jeho postoj pozici císaře jako ochránce práva, povinností zlomit profrancouzské zaměření papežství. Otázce směřování kroků císaře k razantnějšímu vystoupení na straně Urbana VI. se kromě výše zmíněných prací věnují taktéž Steinherz, S.: *Das Schisma*, s. 627–629 a Dvořák, R.: *Církevní*, s. 71.

⁷⁷ O Václavově politice a jejích představitelích podrobně viz Weigel, H.: *Männer um König Wenzel. Das Problem der Reichspolitik 1379– 1384*, Deutsches Archiv 5, 1942, s. 113–114, 119–120, 122, 125–126. Stručnější přehled podává i Bartoš, F. M.: *Čechy*, s. 8–13, 17–18, 22–23, 28. Srov. Spěváček, J.: *Václav IV.*, s. 116–117; či Kavka, F.: *Vláda*, s. 209–211, 226–227, 234–235.

stranu Urbana VI. strhla převážnou část říše, včetně porýnských kurfiřtů, však byl papež ochráněn před pádem, na jehož okraji již stál.⁷⁸

Obdobné vření, které vyvrcholilo uvnitř římské církve rozkolem, neustále sílilo i uvnitř řádu johanitů.⁷⁹ Ziemovit po počátečním ne zcela jasném postoji, podobně jako patrně i jeho bratr Přemek, uprostřed urbanovské kampaně vedené arcibiskupem Janem z Jenštejna v prostředí dvora a králových rádců případnou váhavost korigoval a přiklonil se do tábora svého krále.⁸⁰ Do Prahy přijíždí někdy po 15. říjnu, kdy ještě vydává listinu v Olešnici.⁸¹ Jeho příjezd do Prahy ještě v zimě je velmi pravděpodobný, vzhledem k předpokládané osobní účasti na pohřbu císaře Karla IV., jehož ostatky byly ve dnech ze 13. na 14. prosince vystaveny také v johanitském kostele P. Marie pod řetězem.⁸² Nepochybně jej v Praze nacházíme na jaře roku 1379, kdy zde 23. května prezentuje nového plebána ke sv. Vítu v Mladé Boleslavi.⁸³ V Praze je s určitostí ještě 27. června, kdy opět prezentuje nového plebána do Hersfeldu, ale 17. července již vydává listinu ve Strakoncích.⁸⁴ Na podzim odjíždí do Slezska, kde mu 29. září vydávají ve Strzelině kníže Bolek Minsterberský a Strzelinský a jeho žena Eufemie listiny o prodeji kněžnina věna 115 hřiven na vsích Jutrzyňa, Kowałow a Brozecz se všemi knížecími právy v těchto vsích johanitům za 1600 hřiven.⁸⁵ Zdržel se

- 78 Jediným, kdo vytrvale setrval v táboře Klimenta VII. bylo vlivem vévody Leopolda III. Rakousko, viz nejlépe Bliemetzrieder, F.: *Herzog Leopold III. von Österreich und das große abendländische Schisma*, MIÖG 29, 1908, s. 662–673; srov. Weigel, H.: *Männer*, s. 132–136.
- 79 Shrnutí situace v řádu s odkazem na další literaturu viz Mitáček, J.: *Čeští johanité a papežské schisma v letech 1378–1384*, in: *Historie '97*. Celostátní studentská vědecká konference, Brno 3.–5. prosince 1997, Brno 1998, s. 35–39.
- 80 Tamtéž s. 39–41.
- 81 Potvrzuje prodej krčmy v Olešnici s jedním lánem krčmáři Henzelovi a jeho dědicům za 3 hřivny ročního platu, viz SÚA Praha, AVM č. 809.
- 82 Zmínka o zastávce pohřebního průvodu u johanitů viz rukopis Olomoucké univerzitní knihovny M II 15, fol. 4r. Srov. Tomek, W. W.: *Dějepis města Prahy*, sv. III., Praha 1893, s. 319; nověji Kavka, Fr.: *Vláda*, sv. II, s. 241 či Šmahel, Fr.: *Smuteční ceremonie a rituály při pohřbu císaře Karla IV.*, ČČH 91, 1993, s. 413.
- 83 LC III et IV s. 109; *Regesta Bohemicae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec. – 1419 aug. 16)* (RBM Venceslai IV.), sv. I/1, *Fontes Archivi capituli metropolitanae ecclesiae Pragensis (1378 – 1400)*, Ed. Jenšovská, V., Praha 1967, č. 149, s. 49.
- 84 LC III et IV s. 110; RBM Venceslai IV. I/1 č. 166, s. 53. Listina potvrzuje horaždovické komendě plat 4 kop ze vsi Podolí, jako náhradu za sumu 38 kop a 14 grošů odevzdaných před dvaceti lety strakonické komendě bratrem Wernherem. Plat má být vyplácen, dokud Horaždovicím nebude zakoupen plat jiný, viz SÚA Praha, AVM č. 2138.
- 85 SÚA Praha, AVM č. 810, č. 811, č. 812. Během této cesty se pravděpodobně zastavil v Brně, kde je zmíněn v listině o prodeji tamního johanitského mlýna, viz CDM XI (1375–1390), Ed. Brandl, V., Brünn 1885, č. 170, s. 155; více viz Jan, L. – Zaoralová, L.: *Majetkové problémy brněnských špitálů v předhusitském období*, Nepublikovaná studentská vědecká práce. Brno 1986, s. 40–43.

zde patrně až do jara roku 1380, jak nasvědčuje listina, kterou zde vydává 1. dubna.⁸⁶

To se ale již zostřovala situace mezi proklementovským řádovým centrem a českou provincií, reprezentovanou Ziemovitem. Prohlubování schismatu využívali čeští johanité k projevům neposlušnosti, což nejpřesvědčivěji dokládá listina velmistra místodržícího a francouzského generálního převora Gerarda z Vienne z 20. července 1381 o nepořádkách v držení a užívání řádových domů Brno, *Branna* a *Rumberg*, kterou je Ziemovitovi nařizována náprava tohoto stavu.⁸⁷ Zřejmě také zcela přestaly být placeny již dříve liknavě odváděné response. Zde se ale kromě úpadku disciplíny v důsledku rozkolu nabízí ještě další možnost, která mohla zapříčinit obtíže řádových domů. Velká morová rána, která roku 1380 zasáhla Čechy, se nevyhnula ani řádovým statkům, jak nasvědčuje také zvýšený počet prezentací nových plebánů či prokurátorů k řádovým kostelům v Dubu, Horaždovicích, Pičíně, Žitavy a ke kostelům ve Stražově a Kolo vratu učiněných *per mortem rectoris* od jara do podzimu roku 1380.⁸⁸ Je tedy otázkou, zda následný konflikt Ziemovita s řádovým vedením způsobila více jeho opozice proti velmistrovi a proklementovskému vedení řádu, či zda celý spor vyrostl z momentální nemohoucnosti českých johanitů plnit vysoké požadavky řádu a kurie.

Někdy v druhé polovině roku 1380 Ziemovit odjíždí z Prahy do Slezska.⁸⁹ Hlavním důvodem byl patrně právě mor. Jak dosvědčuje řada listin týkajících se koupě statků Schwegern a Keszyce od Kláry a Konráda z Reideburgu pro olešnickou komendu z 24. března, 12. května, 25. července, 10. listopadu roku 1381 a ještě 22. února 1382, pobýval zde po celý rok 1381.⁹⁰ Ještě 3. dubna 1382 jej

⁸⁶ Potvrzuje Jakubovi, krčmáři ve vsi Niemil prodej 1/2 hřivny věčného platu z krčmy za 7 hřiven převoru olešnického kostela Janu z Losiowa, viz SÚA Praha, AVN č. 814.

⁸⁷ Listy z kopiáře johanitských velmistřů na Rhodu připravované pro edici *Monumenta Germaniae Historica* (Kopiáře), poskytnuté laskavostí Doz. Dr. Karla Borchardta z univerzity ve Würzburgu, č. 80, s. 65. Více viz M i t á ě k , J.: *Čeští*, s. 42–43. V listině uváděné lokality Branna a Rumberk se zatím nepodařilo spolehlivě lokalizovat.

⁸⁸ LC III et IV s. 123, 134, 145 a 148; RBM Venceslai IV. IV/1 č. 451, s. 115, č. 850, s. 196, č. 878, s. 201; Tadra, Soudní akta, sv. II, s. 40, 57. Po datu těchto prezentací je souvislá řada zápisů až do jara roku 1383 přerušena. I poté pak po celé 80. léta byly zápisy vedeny neúplně, viz M a u r , E.: *Příspěvek k demografické problematice předhusitských Čech (1346–1419)*, Acta universitatis Carolinae (AUC) – Philosophica et Historica 1, Studia Historica 34, 1989, s. 27.

⁸⁹ V listině vratislavského biskupa Jana z 12. května 1514 máme dochovanou zmínku, že již 20. srpna 1380 Ziemovit a Přemek Těšínští potvrzují vikáři kostela sv. Kříže ve Vratislavi za sumu 170 marek roční plat 17 marek na městech Těšín a Freistadt, viz B i e r m a n n G.: *Geschichte des Herzogthums Teschen*, Teschen 1863, s. 139; podrobněji t ý ž : *Die Nachkommenschaft Herzog Kasimirs I. von Teschen*, in: Notizen- Blatt historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch – schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde (dále Notizenblatt), 1863, s. 7.

⁹⁰ Listinami z 24. března a 25. července, vydanými ve Strzelině a Minsterberku, tamní kníže Bolek potvrzuje řečený prodej statků se vším příslušenstvím, důchody a služebnostmi, vyš-

zastihujeme ve Złotoryji, ale poté se již přemístil patrně do Kladska, kde se konala provinciální kapitula.⁹¹ Dne 20. dubna 1382 zde vydává významné privilegium pro městečko Manětín, jehož obyvatelům prodává zákupním právem všechen jejich nemovitý majetek, domy a pozemky (7 lánů a 20 jiter) za 56 kop pražských grošů a roční plat, a další pozemky pod horou Chlum za 9 kop a peněžítý a obilný úrok, obojí s právem svobodného odkazu, podle právních naučení města Plzně, podle kterého městečko obdrželo i soudnictví, vyjma práva odvolacího, které si ponechala vrchnost (tedy johanité), čímž bylo dosaženo právního stavu srovnatelného s právy královských měst.⁹² Jako důvod tak rozsáhlých úlev uvádí listina dopad morové rány. Jmenovanými úlevami se mělo zabránit vystěhování zbylých měšťanů.⁹³ Na kapitule v Kladsku vydává Ziemovit ještě jednu listinu, a to 1. června 1382, ve které povoluje břežskému komturu Mikuláši Stengelovi koupit od komtura v Zawadnu, Svidigera z Haugvic, pro břežskou komendu dvůr na předměstí Losiowa s tzv. růžovou loukou.⁹⁴ Také se témuž povoluje brát z okolních lesů patřících komendě v Zawadnu dřevo na opravu. K této transakci se nepochybně váže i další listina z roku 1382, ve které Ziemovit stanoví, aby komtur v Zawadnu Svidiger z Haugvic prodal komturu v Břehu Mikuláši Stengelovi 6 lánů v Losiowě, les zvaný Mnišská louka (*die Monche Wese*) v Zawadnu (jehož dřevo ale má náležet komturu v Zawadnu) a roboty ze vsi *Yeschin* za 212 hřiven.⁹⁵

ším i nižším soudnictvím, ale i knížecími právy, viz SÚA Praha, AVM č. 815, č. 817 a č. 818. Aby na tento obchod získal peníze prodává Ziemovit 12. května v Týnci 3 hřivny ročního platu z olešnické komendy za 30 hřiven Jakubu, oltářníku ve Strzelinu, viz SÚA Praha, AVM č. 1720. Listiny z 10. listopadu 1381 a 22. února 1382 pak představují kvitance Ziemovitovi na 100 a 400 hřiven dluhu na kupovaných statcích, viz SÚA Praha, AVM č. 816 a č. 819.

91 Purkmistr Petr Golšov a konšelé města Złotoryje mu dosvědčují, že s jeho souhlasem zřídili v tamním řádovém kostele oltáře sv. Mikuláše, sv. Máří Magdalény a sv. Marty, za což obdrželi právo prezentovat světského kněze jako oltářníka, viz SÚA Praha, AVM č. 246.

92 *Codex iuris municipalis regni Bohemiae. Sbíрка pramenů práva městského království Českého*, sv. IV/1, *Privilegia non regalium civitatum provincialium regni Bohemiae. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1232–1452*, Ed. Hass, A., Praha 1954, č. 122, s. 176. Srov. Čechura, J.: *K některým aspektům právních vztahů poddanského městečka Manětín k vrchnosti do poloviny 15. století*, Právněhistorické studie 31, 1990, s. 72.

93 Takové drastické vylidnění prokázáno není. Názory na celkový dopad morové rány se různí. Sedláček, A.: *Hrady, zámky a tvrze království českého*, sv. XIII, Praha 1905, s. 144; Hoffmann, F.: *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 335 a v zásadě i Maur, E.: *Příspěvek*, s. 30, 47, takové vylidnění předpokládají. Čechura, J.: *Mor, krise a husitská revoluce*, ČČH 92, 1994, s. 288, 291, na základě výzkumu úmrtnosti farního kléru v okolí Manětína a celkového předpokládaného úbytku obyvatelstva ve výši 15%, dopad moru nepovažuje za tak ničivý, s čímž souhlasí i Mezník, J.: *Mor z roku 1380 a příčiny husitské revoluce*, ČČH 93, 1995, s. 702–705. Čechura navíc poukazuje na absenci jakékoliv zmínky o moru v pamětní knize městečka Manětín vedené od 6. února 1382, viz Čechura, J.: *K některým aspektům*, s. 72.

94 SÚA Praha, AVM č. 204.

95 SÚA Praha, AVM č. 577.

Bez ohledu na důvody, které Ziemovita k přerušení komunikace s řádovým centrem přivedly, způsobily mu velké komplikace. Velmistr Juan Fernandez de Heredia opouští Rhodos zmítaný vnitřními boji o moc a v průběhu července roku 1382 přijíždí do Avignonu.⁹⁶ Dne 2. srpna 1382 jsou ještě Ziemovit a čtyři libovolní komtuři převorství zvaní na generální kapitulu, svolanou na 1. března do Valencie.⁹⁷ Poté však již patrně došlo k přešetřování zjevné neposlušnosti českého generálního převora. Ziemovitovi právě končilo desetileté pověření ve funkci, které řádová statuta nařizovala obnovovat, a velmistr se rozhodl využít nabízené příležitosti, dané pověření neobnovil a pokusil se neposlušného podřízeného nahradit svým straníkem Hessem von Schlegelholz, nyní komturem ve Freiburgu, kolektorem německého jazyka a rhodským konventuálem.⁹⁸ Ten však nebyl opět akceptován, zvláště ze strany samotného Václava IV., nepochybně i pod vlivem Ziemovitova bratra Přemka, který se po delší době opět objevuje v blízkosti krále, patrně však především díky příslušnost ke straně protipapeže Klimenta VII.⁹⁹ Velmistřův pokus tedy ztroskotál a Hesso sám patrně později za potvrzení odstupného 3000 florenů a dalších 300 zlatých roční renty definitivně rezignoval.¹⁰⁰ Vše se událo nejspíše v průběhu měsíce srpna roku 1382.¹⁰¹ Již 10. září je pak Ziemovit žádán, společně s německým generálním převorem Konrádem z Braunsbergu, o vyplacení sumy 3214, 5 florenů k rukám kolektora Hessa von Schlegelholz.¹⁰² Heredia na další pokusy již rezignoval a na generální kapitule ve Valencii 13. března 1383 potvrdil Ziemovita na dalších deset let ve funkci generálního převora, také jej však další listinou postavil pod svou přímou jurisdikci.¹⁰³ Již 12. března pak bylo po českých johanitech žádáno zaplacení 1200 florenů cla a příspěvku na podporu bratří, dne 7. dubna pak velmistr nařizuje Hessovi von Schlegelholz, již komturovi z Rottweilu a kastelánu Rhodu, aby ve Frankfurtu vybral desátky z české provincie.¹⁰⁴ Dne 10.

96 Delaville le Roulx, J.: *Les Hospitaliers*, s. 248–249; Luttrell, A.: *Intrigue, Schism and Violence among the Hospitallers of Rhodes 1377 – 1384*, *Speculum* 41, 1966, s. 41.

97 Kopiaře č. 87, s. 68–69.

98 Delaville le Roulx, J.: *Les Hospitaliers*, s. 219; Luttrell, A.: *Intrigue*, s. 40 či Waldstein – Wartenberg, B.: *Vasalen Christi*, Wien, Köln, Graz 1980, s. 58.

99 Přemek se po delším období vyplněném diplomatickými misemi objevuje v listině o přivtělení vsi Dřevčice k olomouckému biskupství z 11. října 1382, viz CDM XI č. 13, s. 559–561 či CDM XV (*Nachträge. 1207–1408*), Ed. Bretholz, B., Brünn 1903, č. 228, s. 196–198; více viz Mitáček, J.: *Čeští*, s. 46–47.

100 Delaville le Roulx, J.: *Les Hospitaliers*, s. 219.

101 Mitáček, J.: *Čeští*, s. 47–48.

102 Kopiaře č. 88, s. 69–70 a č. 89, s. 70.

103 Kopiaře č. 101, s. 80 a č. 102, s. 81.

104 Kopiaře č. 90, s. 70–71 a č. 108, s. 83–84. O platech odváděných na Rhodos z jednotlivých převorátů, včetně české řádové provincie viz Luttrell, A.: *The Hospitallers Accounts...*, s. 90–91, 104.

dubna 1383 pak velmistr přikazuje Ziemovitovi, aby z rozhodnutí kapituly poslal na Rhodos k službě jmenovitě br. Borše z Riesenburka a br. Jana z Olešnice, s koňmi a výzbrojí, dvěma dalšíma ozbrojenci a kaplanem dle vlastního výběru.¹⁰⁵ Vyrazit měli 20. srpna téhož roku a ve stejném či následujícím měsíci (srpen – září) měli dorazit na Rhodos. Pokud by tak neučinili, oznamovalo se jim, že s nimi (včetně Ziemovita) bude nakládáno jako s rebely a bude proti nim zakročeno podle práva. Ani tato přímá hrozba však zřejmě nebyla akceptována.

V období mezi 1. červnem 1382 a 8. únorem 1383, kdy se opět objevuje ve Strzegomi, tedy v rozmezí více než poloviny roku, Ziemovit nevydává žádnou listinu.¹⁰⁶ Jeho jméno nalezneme pouze v příkazu Václava IV. obyvatelům královské části města Hlohova ze 25. února 1383, aby vzdali hold knížeti Přemkovi, jeho synům Přemyslavovi a Boleslavovi a bratru Ziemovitovi, jako svým přirozeným dědičným pánům,¹⁰⁷ a ve dvou listinách vratislavského biskupa Václava z 12. března a 22. června 1383.¹⁰⁸ V době vydání druhé z nich již prodléval v Praze, kde 21. června prezentuje nového plebána do Kadaně.¹⁰⁹ V Praze jej pak zastihujeme po celý zbytek června a větší část července. Jeho přítomnost nám dosvědčuje opět souvislá řada prezentací a výměn v řádových kostelech.¹¹⁰ Poté již jej v zápisech nahrazuje manětínský komtur Beneš a Ziemovit

105 Kopiaře č. 110, s. 85. Obdobná listina byla vydána i pro německou provincii. Tamnímu generálnímu převoru Konrádu z Braunsbergu nařizovalo vyslat taktéž čtyři rytíře, dle výběru jeho a Hessa von Schlegelholz, viz Kopiaře č. 109, s. 84.

106 O listině zde vydané se zmiňuje G. B i e r m a n n : *Geschichte*, s. 139–140, pozn. 2, ale blíže se mi ji nepodařilo identifikovat.

107 B i e r m a n n , G.: *Die Nachkommenschaft*, s. 7; K a s p e r l i k , M.: *Kasimir II. (1477 – 1528) in seiner Wirksamkeit als oberster Hauptmann in Schlesien und als Herzog von Teschen, nebst einem Rückblick auf den älteren Länderbesitz*, Notizenblatt 1873, s. 2. Příštího roku 27. září 1384 pak v Lucemburku Václav IV. stvrdil Přemkovi lenní držbu Velkého Hlohova s hradem, dále pak Steinau a Guhrau i listinou, viz *Codex diplomaticus Silesiae*. Sv. XXVIII. Ed. Wutke, K., Breslau 1915, č. 121, s. 35; srov. K a s p e r l i k , M.: *Kasimir II.*, s. 2.

108 V první biskup na Ziemovitovu žádost potvrzuje inzerť dvou listin knížete Bolka Minsterberského a jeho manželky Eufemie ze 29. září 1379 o prodeji 115 hřiven grošů ročního platu ze vsí Jutrzyňa, Kowalow a Brožec se všemi knížecími právy olešnické komendě, viz SÚA Praha, AVM č. 823. Ve druhé vydané ve Zborovicích potvrzuje biskup Ziemovitovi, že před ním Petr, šoltys v Karczycích, vyznal, že proti němu nehodlá vznášet žádné nároky stran statků, které řádu prodal Konrád z Reideburgu, ale že hodlá pohnat právě zmíněného Konráda, viz SÚA Praha, AVM č. 822.

109 LC III et IV s. 152; RBM Venceslai IV. IV/2 č. 1351, s. 319.

110 Jednalo se o změny plebánů v Lukovci (26. června), v Pičíně (27. června), u sv. Prokopu v Újezdě pod Petřínem, v Uhříněvsi (30. června), v Dubu (6. července) a v Kolovratu (17. července), viz LC III et IV s. 152, 153, 154 a 155; RBM Venceslai IV. IV/2 č. 1353, s. 320, č. 1358, s. 321, č. 1359, s. 321, č. 1362 a 1363, s. 322, č. 1367, s. 323 a č. 1380 a 1381, s. 326.

odjíždí opět do Slezska, kde jej zastihujeme 25. září.¹¹¹ Dne 30. října je Ziemovit již v Olešnici.¹¹²

Mezitím se počal dovršovat rozkol uvnitř řádových struktur. Již 15. prosince 1382 Urban VI. prohlásil Herediua za sesazena a v dubnu 1383 jmenoval novým velmistrem Itala Ricarda Caracciolu, dosavadního generálního převora z Capuy.¹¹³ Neustále napjatou situaci ve vztahu k dosavadnímu velmistru tedy Ziemovit řešil otevřeným přechodem do tvořícího se tábora protivelmistra, od kterého zřejmě očekával menší tlak na svou osobu. Caracciola svolal na 28. března 1384 generální kapitulu svých přívrženců do Neapole, a definitivně dovršil krystalizaci dvou táborů i uvnitř řádu.¹¹⁴ Zde pak 3. dubna vydal Ziemovítovi potvrzení v úřadu na deset let, navíc jej v další listině jmenoval svým místodržícím v proklementovských převorátech *Alamannia* (Německo), Sasko a Braniborsko.¹¹⁵ Ve třetí listině, taktéž ze 3. dubna, jej zprošťuje platby roční renty Hessovi von Schelgelholz, kterou měl z rozhodnutí konventu na Rhodu pobírat dokud bude Ziemovit držet svůj úřad jako náhradu za zřeknutí se svých nároků na úřad českého generálního převora, neboť Hesso je schismatic a odpadlík od papeže Urbana VI.¹¹⁶

Velmi zásadní změna ale probíhala v průběhu roku 1383 v okolí krále Václava IV. Dokončuje se velká obměna v řadách jeho rádců a král definitivně rezignuje na císařskou korunovaci.¹¹⁷ V jeho okolí se prosazuje stále více příslušníků nižší šlechty, mezi nimi i strakonický komtur Markolt z Vrutice, který také

111 RBM Venceslai IV. IV/2 č. 1421, s. 335. V listině ze 25. září mu vysvědčují rychtář Jan reč. Sarworcht a konšel města Lwówku, že se svolením jeho a tamního komtura Jana Schönhalze zřídili v blízkosti města v okruhu johanitské farnosti v kapli sv. Mikuláše oltář, ke kterému obdrželi právo prezentovat oltářníka. Tento oltářník ale nesmí zasahovat do duchovní správy lwóvského plebána a získané odkazy má z poloviny použít na výzdobu kaple, z poloviny odevzdat komendě, viz SÚA Praha, AVM č. 355.

112 Zde vysvědčuje koupí 2 hřiven pražských grošů ročního platu ze všeho majetku Konráda ml. z Hainu a poddaných ve vsi Przevorno za 20 hřiven Janem, převorem olešnického kostela, viz SÚA Praha, AVM č. 820 a 821.

113 Delaville le Roulx, J.: *Les Hospitaliers*, s. 249–250; Luttrell, A.: *Intrigue, Schism and Violence ...*, s. 41 či Strnad, A. A.: *Caracciolo Riccardo*, Dizionario i Biografico degli Italiani, sv. 19, Řím 1976, s. 444.

114 Delaville le Roulx, J.: *Les Hospitaliers*, s. 250.

115 Kopiaře č. 112, s. 87–88 a č. 114, s. 90–92. Více viz Mitáček, J.: *Čeští*, s. 50–51.

116 Kopiaře č. 113, s. 89–90.

117 Právě koncem roku 1383 umírá Těma z Koldic, Přemek Těšínský trvale pobývá v říši a arcibiskup Jan z Jenštejna se po rozporech s králem stahuje do ústraní, viz Bartoš, F. M.: *Čechy*, s. 40–56; Spěváček, J.: *Václav IV.*, s. 150–152, 166–168 či Hlaváčková, I.: *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.). 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*, MGH Schriften, sv. 23. Stuttgart 1970, s. 181, 452–453. Tato generační výměna započala již roku 1380, kdy během krátké doby umírají biskupové Albert ze Šternberka, Jan ze Středy a kardinál Jan Očko z Vlašimě. Rok 1383 pak jen dovršil oslabení kontinuity vládního systému Karla IV. a Václava IV., viz Maur, E.: *Přispěvek*, s. 48–49.

od krále obdržel 24. února 1384 velké privilegium na práva a majetky konventů ve Strakoncích, u P. Marie pod řetězem v Praze a Českém Dubu, komend v Manětíně a Ploskovicích, farních domů v Kadani, Horažďovicích, sv. Víta v Mladé Boleslavi, sv. Jana v Žitavě, v Hersfeldu, Kladsku, Reichenbachu a Strzegomi a řádových domů ve Velkém Týnci a Vratislavi, včetně potvrzení privilegia Karla IV. pro Strakonice ze dne 29. června 1358.¹¹⁸ Stále významnější roli hrál i v pozdější době.¹¹⁹

Ziemovit se uchyluje na delší dobu do Slezska, kam odjíždí na jaře 1384, pravděpodobně koncem května, neboť je ještě 27. května zmíněn v zápisech konzistoriálních akt, a během tohoto měsíce tedy ještě pobýval v Praze.¹²⁰ Dne 29. května 1384 je Ziemovit již v Olešnici.¹²¹ Slezský „exil“ Ziemovit neopustil ani přes zjevnou snahu protivelmistra Caraccioly přimět jej k aktivitě v říši ve prospěch své strany, o které svědčí jak listina ze 16. května 1385, kterou Caracciolo připojoval řádové komendy v Sasku a Braniborsku k českému převorátu a činil Ziemovita svým zástupcem v těchto oblastech, tak i privilegium pro Ziemovitovu rezidenční Olešnici z 25. května 1385, kde upravuje správu kostela P. Marie v Olešnici, pro jehož potřeby měl být za celkovou sumu 2000 pražských grošů zakoupen plat 123 hřiven na vsích Jutrzyňa, Kowałow, Brożec, Kersice a alodním statku Schwegern s 9 lány.¹²² Veškeré snahy Caracciola však byly marné. Počínala se projevovat slabost jeho strany, která nedosáhla rozhodné převahy ani v samotné Itálii, zatímco pozice velmistra Heredii se stávala postupně opět neotřesitelnou.¹²³

Ve svém slezském exilu počíná Ziemovit stále více vystupovat i z titulu těšínského knížete. Po dobu svého pobytu zde je velmi aktivní a vydává, nebo se objevuje ve velkém množství listin. Již 6. září 1384 vydává listinu jistému Matěji

118 SÚA Praha, AVM č. 995 (ovšem s chybným datováním 23. února); RBM Venceslai IV. IV/2 č. 1539, s. 263 – 264. Karlovo privilegium viz SÚA Praha, AVM č. 992; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, sv. VI. (1355–1358), ed. Mendl, B. a Linhartová, M., Praha 1954, č. 853, s. 531.

119 Více viz M i t á č e k , J.: *Čeští*, s. 53, pozn. 98.

120 Je zmíněn v zápise o směně plebána v Uhříněvsi, viz Tadra, Soudní akta, sv. II, 1380 – 1387, Praha 1893, č. 155, s. 273.

121 Zde potvrzuje jistému Štěpánu Bischofsheimovi výměnu jeho dosavadní rychty ve vsi Kalinowa za rychtu v nově vysazené vsi Olešnice. K rychtě náleží 3 lány, most u Czestocic, třetí peníz ze soudu aj. Z rychty má odvádět 12 liber pepře komendě, viz SÚA Praha, AVM č. 824.

122 Kopiaře č. 128, s. 104–105 a č. 132, s. 107–108. V kostele mělo nadále pobývat 13 bratří (komtur, 8 kněží a 4 bratři laikové) a 6 světských kněží mělo sloužit hodinky a mše. Z uvedeného platu měl převor dostávat 50 hřiven, kněží po 2 hřivnách, laičtí bratři a svěští kněží po jedné hřivně (a navíc tuniku). 20 hřiven mělo být na sv. Martina (11. listopadu) vyplaceno na výživu bratří, zbytek měl spravovat komtur.

123 L u t t r e l l , A.: *Intrigue*, s. 44–47; t ý ž : *Sugar and Schism: The Hospitallers in Cyprus from 1378 to 1386*. In: *The Sweet Land of Cyprus (Symposium of Byzantine Studies, Birmingham 1991)*, Nicosia 1993, s. 162–165.

de Bitkow.¹²⁴ Dne 2. února 1385 vysvědčuje šoltysu Nitschemu a jeho nástupcům ve vsi Rožyna, patřící komendě v Zawadnu, osvobození ode všech povinností, vyjma platu komturovi.¹²⁵ Následně pak 25. února přijímá ve Velkém Hlohově společně se svým bratrem Přemkem a synovci Boleslavem a Přemyslavem již zmíněný hold města.¹²⁶ Poté jej zastihujeme 14. června v Opavě, kde uzavírá dohodu s tamním knížetem Přemkem o ročním platu (...*gulde und czinse*...) 10 1/2 hřivny, který mají platit opavští řezníci zdejšímu johanitskému špitálu z jatek, což následně stvrzují i radní města Opavy.¹²⁷ Další listinu vydává přímo Ziemovit v Olešnici, kde v červenci svému služebníku, nazývaném Jan, jeho ženě Alžbětě a jejich dědicům dává lénem olešnickou krčmu za 3 hřivny ročního platu.¹²⁸ Patrně rezidenčnímu charakteru Olešnice v této době nasvědčuje, že zde 14. listopadu 1385 kníže Přemek Těšínský vydává listinu, ve které potvrzuje, že pro sebe, bratra Ziemovita a své potomky koupil město Strzelin za 10 000 hřiven od minsterberského knížete Bolka.¹²⁹ Do Olešnice pak patrně Caracciolův notář Gerard Entschede doručil Ziemovitovi pozvání datované 10. dubna 1386 na generální kapitulu do Janova, oznamující mu, aby se sem 1. listopadu roku 1386 dostavil v doprovodu 4 komturů.¹³⁰ Nesporně pobýval Ziemovit v Olešnici ještě 2. května.¹³¹ Ve slezském prostředí zastihujeme Ziemovita ještě 22. května 1386, kdy vystupuje v listině vratislavského oficiála Mikuláše, který ve Vratislavi vysvědčuje jistému Pavlu řeč. Stengel prodej 15 hřiven ročního platu.¹³²

-
- 124 Vysvědčuje mu, že tento se svolením svého bratra Dirschka *de Bitkow* prodal svůj podíl na Michálkovicích v bytomském kraji, viz B i e r m a n n , G.: *Die Nachtkommenschaft*, s. 7; týž: *Geschichte*, s. 139–140, pozn. 2.
- 125 Dále je s osvobozením spojeno právo na svobodnou zahradu, pekařský a masný krám. Listina se dochovala v insertu z 23. března 1493, viz SÚA Praha, AVM č. 216.
- 126 *Listinář Těšínska. Codex diplomaticus ducatus Tessinensis* (Listinář), Ed. Němec, E., Těšín 1955, č. 102.
- 127 SÚA Praha, AVM č. 2008 a 2009. Řezníci se dále zavazují tyto jatka podle potřeby obnovovat a rozšiřovat. Platy jsou stanoveny na 2 1/2 hřivny na sv. Jana Křtitele (27. prosince), 3 hřivny na sv. Michala (29. září), 3 hřivny na vánoce a 2 hřivny na velikonoce. Při nedodržení úmluvy mají být řezníci od knížete pokutováni 50 hřivnami pokuty.
- 128 SÚA Praha, AVM č. 826.
- 129 Listinář č. 103.
- 130 Kopiaře č. 136, s. 111–112. Nařízení protivelmistra Caracciola témuž za doručení zprávy vyplatit 20 zlatých a pověření Entschedeho ze 17. dubna viz tamtéž č. 137, s. 112–113 a č. 138, s. 113.
- 131 Hainmannu, šoltysu ve vsi Kowalow, vysvědčuje prodej 1 hřivny ročního platu z rychty a všeho majetku jmenovaného za 10 hřiven br. Janu z Losiowa na výživu bratří komendy v Olešnici, viz SÚA Praha, AVM č. 828.
132. Za řečený plat musel johanitům zaplatit 150 hřiven. Stanovených 15 hřiven bylo splatných ze 115 hřiven důchodů knížete a komendy ve vsích Jutrzyna, Kowalow a Brozec, a tento plat se olešničtí johanité zavázali vyplácet pod trestem exkomunikace, viz SÚA Praha, AVM č. 829.

Teprve v roce 1387, po více než třech letech, opouští Ziemovit Slezsko a přijíždí do Čech. Důvodem mu bylo nepochybně úmrtí královny Johany, která zemřela údajně v průběhu silvestrovské noci na Karlštejně.¹³³ Pohřeb byl stanoven již na 12. ledna 1387 a ceremonie měly kopírovat pohřeb císaře Karla IV. z roku 1378, což předpokládalo, že šestý den průvodu tj. z 10. na 11. ledna měly ostatky královny spočinout v johanitském kostele u P. Marie u paty mostu.¹³⁴ Ziemovitovu přítomnost na pohřbu lze předpokládat. Nesporně je v Praze 26. dubna, kdy prezentuje nového plebána do Hersfeldu.¹³⁵ Ještě v Praze snad vydal i svolení, na něž se odvolává již 6. února strakonický komtur Markolt z Vrutice při potvrzení daru rybníku pod lesem „Hůl“ blízko Strakonice na výživu bratří tamní komendy od manětínského komtura Jana z Kladrubec.¹³⁶ Ziemovit tento dar potvrzuje přímo ve Strakonici teprve 26. května.¹³⁷

V průběhu roku 1387 patrně proběhla i další provinciální kapitula, na jejíž konání nás upozorňuje pouze jediná listinná zmínka. Když Ziemovit vysazuje 6 1/2 lánu a 3 jitra na statku v Popłowicích, náležejících komturu v Břehu činí tak „... mit rata unsers eldistis comtir in eynem gemeynem Capetil ...“, tedy na provinciální kapitule, započaté v Opavě na svátek sv. Trojice – tj. 2. června 1387.¹³⁸

Po kratší přestávce se dostali johanité opět do sféry zájmu papežské komory. Již 3. listopadu 1385 byl pověřen dubrovnický arcibiskup Maffiolo výběrem dobrovolného příspěvku všeho duchovenstva papežské komoře, vyčerpané bo-

133 Bartoš, F. M.: *Čechy*, s. 72–73 či Spěváček, J.: *Václav IV.*, s. 186.

134 O vystavení ostatků královny u johanitů opět informuje rukopis Olomoucké univerzitní knihovny M II 15, fol. 4r. Srov. Tomek, W. W.: *Dějepis*, s. 337; Bartoš, F. M.: *Čechy*, s. 72–73 či Spěváček, J.: *Václav IV.*, s. 186.

135 LC III et IV s. 190; RBM Venceslai IV. I/2 č. 2169, s. 524. Patrně ze stejné doby pochází i nedatovaný zápis o další prezentaci k farnímu domu sv. Jana v Mladé Boleslavi, viz LC III et IV s. 192; RBM Venceslai IV. I/2 č. 2128, s. 513.

136 SÚA Praha, AVM č. 2451. Platnost daru je podmíněna sloužením čtyř výročních pobožností ročně (na sv. Valentína – 14. února, nazítří po sv. Stanislavu – 9. května, v předvečer sv. Vavřince – 9. srpna a nazítří po sv. Martinu – 12. listopadu) za duše jeho rodičů, předků a po jeho smrti i duši jeho a jeho bratra Zdiměra, za něž dostali johanité již dříve dolní rybník tamtéž. V případě neplnění ustanovení listiny mají být jejím plněním pověřeni (i s přechodem práv vázících se k listině) johanité od P. Marie pod řetězem v Praze. Řečených bratřů z Kladrubce a obou rybníků u Strakonice se týká několik listin již z let 1358, 1362 a 1369, viz SÚA Praha, AVM č. 2423, č. 2432 a č. 2440; Více viz Peška, L.: *Markolt z Vrutice. Generální převor řádu sv. Jana Křtitele*. In: *Historie '96*. Studentská vědecká konference, Hradec Králové 26. – 28. listopadu 1996, Hradec Králové 1997, s. 24, pozn. 30 a Jan, L.: *Ivanovice na Hané, Orlovice a johanitský řád*. (Příspěvek k poznání struktury a ekonomiky rytířských duchovních řádů do konce 15. století), ČMM 111, 1992, s. 211.

137 SÚA Praha, AVM č. 2452.

138 SÚA Praha, AVM č. 554. K listině je přivěšen i Ziemovitův velký pečetní typář. Konání provinciální kapituly by odpovídalo jejímu pravidelnému konání ve pětiletých cyklech (Opava 1377, Kladrubce 1382, opět Opava 1387 a Orlovice 1392).

jem s Karlem z Drače, do něhož byli zahrnuti i johanité v Čechách.¹³⁹ V hnězdenské provincii, čítající i diecézi vratislavskou, vypsal papež k rukám poznaňského biskupa Dobrohosta 8. února 1386 všemu duchovenstvu, opět včetně johanitů, tříletý desátek ze všech statků na termíny svátku Všech svatých a vánoc, který byl následně 1. června 1387 zmírněn na jednoletý.¹⁴⁰ Českým johanitům pak byl uložen desátek dvouletý, který se však, jak napovídá papežská listina z 1. září 1387, Ziemovit nejdříve zdráhal zaplatit, posléze dosáhl přimluvou samotného Václava IV. a svého bratra Přemka odložení platby na konec měsíce na sv. Michala (29. září), aby konečně ještě před vypršením termínu byl desátek sleven o polovinu na jednoletý.¹⁴¹ Dne 5. listopadu 1387 pak Urban VI. upozorňuje Ziemovita, aby všechny platy ze své provincie zasilal přímo papežské komoře, neboť velmistr se stále přidržuje protipapeže Klimenta VII.¹⁴²

Vstup krále Václava IV. a jeho předního rádce Přemka Těšínského do otázky placení desátků nasvědčuje tomu, že Ziemovit pobýval na podzim roku 1387 v okolí krále. Jeho pobytu v Praze v zimě 1387–88 nasvědčuje i jeho přítomnost zde 3. února 1388, kdy prezentuje nového plebána k farnímu domu v Kladsku.¹⁴³ Již 9. února a opět 8. března jej ale zastihujeme v Olešnici, po tomto datu pak téměř na celý rok mizí z pramenů.¹⁴⁴ Jeho jméno se objevuje pouze v listině veřejného notáře Matěje ze Złotoryje ze 2. března 1388, který ve Vratislavi zlistiňuje průběh a rozsouzení sporu mezi Ziemovitem, dále plebánem a rektorem špitálu ve Szzegomi a řádem karmelitánů. Spor se týkal kláštera zřízeného neoprávněně v blízkosti města v okruhu johanitské farnosti bez vědomí řádu karmelitánem Petrem, který byl rozsudkem ze 14. srpna 1386 odsouzen v nepřítomnosti k pokutě 1000 hřiven a zbourání řečeného kláštera na vlastní náklady.¹⁴⁵

139 MVB V/1 *Acta Urbani VI. et Bonifatii IX. pont. Rom. 1378 – 1396, 1397 – 1404*, ed. Krofta, K., Praha 1903, č. 112, s. 77–79.

140 MVB V/1 č. 146, s. 93–96; srov. Krofta, K.: *Kurie*, s. 193.

141 MVB V/1 č. 149, s. 96. Listiny určené obecně pro české země z 12. května 1387, viz MVB V/1 č. 140, s. 90 a č. 141, s. 91.

142 SÚA Praha, AVM č. 1181; MVB V/1 č. 150, s. 97.

143 LC III et IV s. 97; RBM Venceslai IV. I/3 č. 2278, s. 552.

144 V listině z 9. února potvrzuje, že olešnický komtur Petr z Niemilu, převor tamního kostela Jan z Losiowa, pitanciář Petr z Wansaw a všichni bratři komendy v Olešnici, prodávají kaplanu zdejšího kostela Mikuláší Grotkanthovi za 40 hřiven 4 hřivny ročního platu ze vsí Czesztoce, Bryowlow, Jaworow, Wiese a Jankowice Malee. Po jeho smrti případnou peníze komendě na výživu bratří, přičemž pitanciář má odevzdávat dva a ostatní bratři po jednom groši převoru na sloužení vigilií za Mikulášovu duši, viz SÚA Praha, AVM č. 830. V druhé listině z 8. března Ziemovit s celým olešnickým konventem dává rytíři Řehoři Jerowovi a Ješkovi Kursantkemu, držiteli zboží *Cuntschütz, Crusenow a Salerow*, svolení k prodeji 10 marek ročního platu na jejich zbožích, které můžou za 100 marek opět koupit, viz Biermann, G.: *Die Nachkommenschaft*, s. 7.

145 SÚA Praha, AVM č. 23. Obě strany měly ve sporu své zástupce – johanité prokurátora Jana Kynera a karmelitáni vyšehradského scholastika Jana Pečníka. Listina zachycuje průběh celého sporu vedeného ve 2. polovině roku 1386 a obsahuje celkem 3 inserty:

V pramenech se Ziemovit objevuje až počátkem roku 1389. Dne 8. ledna se v Osoblaze účastní uzavření landfrýdu slezských knížat s moravským markrabětem Joštem a olomouckým biskupem Mikulášem.¹⁴⁶ V roce 1389 je to však jediná listina, ve které je uveden jako vydavatel, či alespoň jeden z vydavatelů. Nacházíme jej již jen ve dvou listinách bratří Bernarda, Jindřicha, Güntera, Oty a Rudolfa z Biebersteinu ze 30. května a 8. června, ve kterých se tito vzdávají ve prospěch Ziemovita, celého řádu a zvláště domu v Reichenbachu svých majetků, práv a nároků ve vsi Stolec.¹⁴⁷ Další listinu vydává Ziemovit teprve 13. února 1390 v Olešnici.¹⁴⁸ Poté jej již v létě zastihujeme v Praze. Tady nejdříve vydává 12. června zajímavou listinu, když společně s pražským komturem Matějem, převorem Petrem a konventem domu P. Marie pod řetězem uzavírá konfraternitu s augustiniánským klášterem v Třeboni.¹⁴⁹ Poté ještě 11. července prezentuje v Praze nového plebána do Strakonice.¹⁵⁰

Dne 16. října 1390 je Ziemovit, společně s bratrem Přemkem, Benešem z Kravař na Krumlově, Lackem z Kravař na Helfštejně, Ješkem ze Šternberka a Janem z Meziříčí, uveden ve výčtu vydavatelů listiny Židům Hasonovi, Lazarovi a Sonchinovi z *Weisfels*, Makušovi a Mušlinovi z Brna a Haně a Fridlinovi z Erfurtu.¹⁵¹ Tato listina je poslední, ve které Ziemovit vystupuje jako vydavatel.

Po tomto datu již nevydává žádnou listinu, ani jej nenacházíme v zápisech *Libri confirmationum* či v jiných pramenech. K datu 29. listopadu 1390 (...in

– pŕihon papežského konzervátora a vratislavského kanovníka Jana Brunova dvěma farářům, aby titíž pohnali do 9 dnů řečeného Petra před soud z 27. července 1386, obsahující další insert cisterciáckého opata Mikuláše z kláštera v Henrykově z 20. ledna 1384, inserujícího bulu papeže Jana XXII. z 9. října 1319 o ochraně johanitských práv.

– zápis o sporu vedeném Janem Brunovým 6. srpna 1386.

– konečný rozsudek ze 14. srpna 1386.

146 Ze slezských knížat jsou uvedeni Přemysl a Ziemovit Těšínští, Ludvík Břežský, Vladislav Opolský, Konrád Olešnický, Jindřich Břežský, Ruprecht Lehnický, Mikuláš Opavský, Jindřich Hlohovský, Konrád ml. Olešnický, Jindřich Feistadský, Přemysl Opavský a Boleslav Opolský, viz CDM XI č. 536, s. 454–455; Srov. *Historja Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*. Tom. I. Pod redakcją Stanisława Kutrzeby. Kraków 1933, s. 560.

147 SÚA Praha, AVM č. 112 a 107. V prvním případě se jednalo o roční plat 14 hřiven a práva řečených bratří ve jmenované vsi. Tuto transakci potvrdil následovně i tehdejší královský hejtman ve Frankenstejně Štěpán Poduška z Martinic, viz SÚA Praha, AVM č. 108. Ve druhém případě bratří z Biebersteina potvrzují řádu další příjem 50 hřiven a vzdávají se jakýchkoli nároků, které by mohli proti řádu (jmenovitě Ziemovitovi a komturu v Reichenbachu) vznést.

148 SÚA Praha, AVM č. 832. Vysvětluje v ní, že pitanciář olešnického kostela Mikuláš Kvepěl a tamní konvent prodali dvůr v Jankovicích se 3 lány a vším příslušenstvím svému poddanému Mikuláši Kalnowi a jeho dědicům za 2 1/4 hřivny ročního platu, splatného pitanciář komendy na sv. Martina (11. listopadu).

149 SÚA Praha, *Archivy zrušených klášterů* č. 140.

150 LC V *Annus 1391 – 1392*, Ed. Tingl, F. A., Praha 1865, s. 17; RBM Venceslai IV. č. 2848, s. 694–695.

151 CDM XV č. 312, s. 273–275. Listina se týká půjčky 1500 marek pražských grošů polského čísla (1 marka polského čísla = 48 grošů), učiněné na sv. Jiří (23. dubna) na dobu 1 roku, kterou se zmínění pánové zavazují k řečenému termínu splatit.

vigilia S. Andrae...) je pak v nekrologiu johanitských generálních převorů ze 14. století uváděn jako zemřelý.¹⁵² Starší literatura však uvádí shodně datum jeho úmrtí k roku 1391, přesněji k 25. září 1391.¹⁵³ Toto datum ale považuji za nepravděpodobné, nejen vzhledem k řečenému zápisu v nekrologiu, ale především protože Ziemovitův nástupce v úřadu českého generálního převora Markolt z Vrutice vydává z titulu své funkce první listinu již 29. června 1391 a lze jen stěží předpokládat, že by Ziemovit v této době ještě žil.¹⁵⁴ Přehlednost celé situace dále stěžuje listina jistých Hartunga a Oty z Peterswaldu vydaná ve slezském Frankensteinu dne 2. července 1391 v Ziemovitův prospěch.¹⁵⁵ Vydání této listiny lze nejspíše interpretovat jako důsledek zpožděného přenosu informací a není nutné uvažovat o případné možnosti, že by v době jejího vydání Ziemovit dosud žil. Za nejpravděpodobnější datum jeho úmrtí lze tedy považovat údaj z nekrologia – tedy 29. listopad 1390.

Generálního převora Ziemovita Těšínského nepochybně nelze řadit mezi nejznámější osobnosti českých dějin poslední čtvrtiny 14. století, jako např. jeho bratra knížete Přemka. Jako představitel významného mezinárodního subjektu – řádu sv. Jana Jeruzalemského – však stál téměř dvacet let v čele české řádové provincie a ve svém úřadu zažil nejen velké papežské vyšetřování roku 1373, ale především dobu konce vlády císaře Karla IV. a počátku panování Václava IV. – tedy počáteční fázi papežského schizmatu. Jako představitel významného církevního řádu se jeho důsledkům nemohl vyhnout a stal se načas dokonce exponentem celořádové politiky. I jako představitel řádu zůstal Ziemovit věrný rodové tradici a tedy svému panovníkovi, a to i přes riziko střetu s řádovým velmistrem. Byl to nakonec právě on, kdo přivedl po zklamání církevní orientace na stranu Urbana VI. a především jeho protivelmistra Caracciola české johanity na cestu vnitřní autonomní politiky, kterou později plně rozvinul jeho nástupce Markolt z Vrutice. Ačkoliv zřejmě nikdy neopustil stín svého mocného bratra, zařadil se ve své době mezi významné církevní hodnostáře a politické osobnosti v zemi a řád se i jeho zásluhou stal mnohem významnějším elementem vnitřní politiky českých Lucemburků. Na tuto politickou linii pak mohli navázat jeho nástupci, především již zmíněný Markolt z Vrutice. Těsnějším se-

152 O tomto nekrologiu informuje již zpráva z roku 1883, která uvádí i jeho uložení ve vídeňské Nationalbibliothek a jeho tamní signaturu č. 1545, viz *Sborník historický* 1. 1883, s. 201.

153 Rok 1391 nacházíme např. ve starší české práci L u d i k a r , A. Č.: c. d., s. 271, a z něj vycházející novější práci L i f k a , B.: *Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí*, Radomyšl 1993, s. 87. Datum 25. září nacházíme spíše v pracích polské provenience, či na ni navazujících. Vesměš jde o tradici, přejímanou již z práce G r o t e f e n d , H.: *Stammtafeln der Schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740*, Breslau 1889, tab. VII, č. 8. Ostatní práce na ni již jen zpětně odkazují, viz J a s i ň s k i , K.: *Rodowód*, s. 146; Š e v č í k , E.: *Pečeti těšínských Piastovců*, Ostrava 1982, s. 22 či B a r c i a k , A. a kol.: *Ksiązeta*, s. 109.

154 SÚA Praha, AVM č. 833.

155 SÚA Praha, AVM č. 109. Řečení se vzdávají ve prospěch řádu, jmenovitě Ziemovita a reichenbašského komtura, nároků na 2 lány v Peterswaldu.

pěťm zájmů české řádové provincie s osobou a politikou panovníka tak oba přispěli ke krátkému vzestupu řádu v českých zemích, násilně přetrženém teprve výbuchem husitských válek.¹⁵⁶

ZIEMOVIT OF TĚŠÍN – THE GRAND PRIOR OF THE HOSPITALLERS ORDER AND DUKE OF SILESIA

Ziemovit of Těšín descended from the dynasty of Silesian Piasts. He was the younger son of Duke Kazimír I. He entered the Order of Hospitallers and became the commander of Olešnice commandery in 1362. At the beginning of 1371 he was already a viceregent of Jan of Zvířetice, the Czech grand prior, who probably soon after died. Pope Gregory XI. attempted to appoint as the new grand prior his nominee Hesso von Schlegelholz, but the emperor Charles IV. enforced his own man, Ziemovit of Těšín, who nevertheless administered his province as „only“ viceregent for almost two years. Only in the document dated on 8th of November of 1373 was Ziemovit addressed as the grand prior.

The largest part of his administration formed presentations of new parsons to the churches belonging to the Order and documentation of property transactions or lawsuits of the Order, his members and subjects. During the years of Ziemovit's priory the prioral chapters were performed periodically every five years (1377 in Opava, 1382 in Glatz, 1387 again in Opava and 1392 in Orlovice). Ziemovit also took care of his family property and often acted together with his brother Přemek, the Duke of Těšín, who was prominent diplomat and courtier of Charles IV. and above all of Wenceslas IV. As well as the pope's investigation of the Order in 1373, the Wenceslas's succession constitutes the climax of Ziemovit's management of Czech Order's province. The Schism of 1378 affected also the most eminent members of the Order and during 1383 and 1384 was the Order divided into two camps. The grand prior Ziemovit of Těšín, like his brother Přemek, stood, after initial hesitation at the beginning, on the side of his king, who supported the Roman pope Urban VI. His hesitation was due to the Master Juan Fernandes de Heredia's backing of the anti-pope Clement VII.

The interrupted communication with the centre of the Order led in the second half of 1382 to unsuccessful attempt of Master de Heredia to topple Ziemovit and replace him by Heredia's follower and supporter of Clement VII., Hesso von Schlegelholz. Although Ziemovit was confirmed in his office in 1383, next year he stopped the growing pressure on his person by openly supporting only just originating camp of anti-Master Ricardo Caracciolo. After confirmation in his office he was appointed viceregent of *Alamania*, Saxony and Brandenburg priories. This however did not draw any response from Ziemovit. After the change of political situation in Czech Kingdom, first of all at the court, Ziemovit left in 1384 Bohemia and lived in seclusion in Silesia until 1387. Meanwhile in Bohemia he was gradually substituted by Markolt of Vrúdice, the commander of Strakonice and later Ziemovit's successor. Ziemovit preferred living in Silesia for the rest of his life. He died probably on 29th of November 1390.

Ziemovit of Těšín was at the head of Czech province of the Hospitallers Order almost twenty years and belongs undoubtedly among prominent personages in history of Czech Hospitallers. He stood at the beginning of the new policy of inner autonomy, which was fully developed by Markolt de Vrúdice and which led to the closer union of Czech Hospitallers and the policy of Luxembourgian dynasty. This allowed for a short episode of advancement of the Order in Czech kingdom, which ended with Hussite wars.

Translated by Petra Konečná

¹⁵⁶ Závěrem bych rád vyjádřil poděkování prof. PhDr. Jaroslavu Mezníkovi, CSc. a Mgr. Liboru Janovi za řadu cenných připomínek a rad, které mi poskytli během mé práce.